

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

[821.161.2+821.162.4+821.162.3]–31'06

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ В НОВІТНЬОМУ РОМАНІ: СЛОВАЦЬКИЙ, УКРАЇНСЬКИЙ, ЧЕСЬКИЙ ВАРІАНТИ

Ніна Бернадська, д-р філол. наук, проф.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
nbernadska@gmail.com*

У статті розглянуто специфічні риси новітнього історичного роману, його жанрові модифікації в аспекті художнього моделювання подій Другої світової війни, її травматичного досвіду, актуалізації для сучасності. Об'єктом дослідження стали твори П. Ранкова, М. Матіос, К. Тучкової.

Ключові слова: людина, історія, сучасність, новітній історичний роман і його модифікації.

До трагічних сторінок Другої світової війни зверталися і звертаються і старші, і молодші покоління європейських прозаїків. Сьогодні їй досвід художньо осмислюється як непроминуща травма, котра зачепила життя великої кількості людей і дається взнаки більше ніж через півстоліття. Саме ця тема об'єднує романи Павола Ранкова «Матері» (український переклад Тетяни Окопної побачив світ у 2016 році, а в Словаччині твір вийшов у 2012), Марії Матіос «Солодка Даруся» (2004, твір удостоєний Шевченківської премії), Катержини Тучкової «Житковські богині» (у перекладі з чеської Ганною Величко опублікований у 2014 році, а видавництво «Хост» у місті Брно видало його 2012 року). Коротко нагадаємо про авторів. Якщо про М. Матіос наш читач знає досить багато, як і про її творчість, то чеський і словацький прозаїки менш відомі в українському культурному просторі.

Павол Ранков (1964) — відомий сучасний словацький письменник, есеїст, автор кількох збірок оповідань, перша з яких — «З часового відступу» — принесла йому визнання та премію ім. Івана Красека за літературний дебют у 1995 році. Ще більшого розголосу набув його роман «Це сталося першого вересня (чи ще колись)», відзначений ба-

гатьма міжнародними преміями, зокрема Центральноевропейською літературною премією Angelus, перекладений арабською, болгарською, чеською, німецькою, угорською, японською, польською, румунською, шведською і мовою гінді.

Катержина Тучкова (1980) — відома сучасна чеська письменниця, куратор мистецьких проєктів, засновниця проєкту ARSkontakt — щорічної виставки робіт молодих художників. У її творчому доробку — новели, оповідання, роман «Вигнання Герти Шнірх» (2009). «Житковські богині» удостоєні премії Йозефа Шкворецького, визнані чеським бестселером (нагорода «Чеський бестселер-2012»), стали «Вибором читачів» у конкурсах Magnesia Litera та «Чеська книга».

Головними героїнями всіх трьох романів виступають жінки драматичної долі. Так, Зузана Лаукова («Матері») покохала російського партизана Алексея, якого вбивають німці в далекому словацькому селі, де дівчина мешкає. Після закінчення Другої світової війни вона мимоволі потрапляє у складну ситуацію, коли чехословацька влада звинувачує її у зраді (а німці ж могли переслідувати за зв'язок із учасником руху опору) — у співпраці з фашистами, відтак — і у смерті її коханого. Цей епізод у сюжеті роману слугує зав'язкою, з якої і розпочинається хресна дорога Зузани в сталінський концтабір, драматизм котрої підсилюється тим, що дівчина дізнається про свою вагітність. Зображення нелюдських умов існування у ньому людей різних національностей, жорстокого ставлення навіть до вагітної жінки сповнене трагізму, а конкретний трудовий табір — цинічно названий «виправним» та ще й поіменований «Артеком» за аналогією із найвідомішим табором відпочинку радянської молоді — під пером автора символізує увесь сталінський режим, за якого безневинно страждають представники «визволених» європейських народів. Для автора важливо наголосити, що вони — не військові злочинці, а цивільні люди, котрі найчастіше випадково потрапили під недремне око кадебістів на визволеній території, на якій встановлювалися «нові» порядки, зокрема починали безжалюдно діяти каральні органи, як і на радянській території.

Зузана в екстремальних умовах народжує сина, всім серцем бажаючи захистити його від жорстокої системи. Так триває майже дев'ять років. Жакіття ситуації посилюється тим, що хлопчик виховується начальницею табору, жінкою-солдафаном, бездумною слугою сталінського режиму, котра не має власних дітей. Отож маленький Алексей виростає в загроженому для нього просторі, по суті, в'язниці, вихову-

ється на прикладі Павлика Морозова, оплакує смерть Сталіна, стає піонером. Він входить у світ радянський і тим самим духовно віддаляється від рідної матері, людини глибоко віруючої. Ця колізія — протиставлення християнства і більшовицької «віри» — у романі набуває важливого і світоглядного, і фабульного значення. Саме завдяки справжній вірі у добро, людяність, щиросердність і терпіння перемагає найжорстокіші і найнесправедливіші обставини свого життя Зузана, звичайна словацька дівчина, кинута у саме пекло разом зі своєю ще не народженою дитиною.

Головною героїнею «Солодкої Дарусі» також є жінка — дивна дівчина Даруся, чию таємницю так ретельно оберігає авторка аж до останньої, третьої, частини твору. Романістка тримає читача в напрузі, в очікуванні фіналу історії. Що спричинило недугу Дарусі, її — для звичайної людини — неадекватну поведінку в соціумі? Що викликає її напади? Чому вона, майже ідилічно проживши із Іваном Смічком (*«чудним та дурнуватим, як вважали в селі, чоловіком-зайдою»* [5, с. 38]) якийсь час, несподівано жене його геть?

Розв'язка цього сюжету настільки несподівана, наскільки й непередбачувана. Письменниця тут майстерно використовує деталь — цукерку, яка часто-густо і зумовлює жорстокі напади у Дарусі, коли ніщо і ніхто не може допомогти їй подолати цей стан. З іншого боку, односельці, які, на відміну від читачів, знають причину душевної хвороби дівчини, могли б і не пригощати її цукерками. Проте вони радше воліють демонструвати своє милосердя і добре ставлення, називаючи героїню «солодкою» (*«Вони в селі собі думають, що Даруся не розуміє, що, аби не казати дурна, вони їй кажуть солодка»* [5, с. 12]), а насправді знушаються з бідолахи, яка з раннього дитинства живе з незагойною раною у душі, адже на її очах мати заповдіяла самогубство. А сталося це після того, як офіцер-кадебіст, який у свій час познушався над молодістю жінкою, пригостив маленьку Дарусю цукеркою. Так трагічно у романі звучить тема минулого, пов'язаного з радянською репресивною системою. Якщо у романі «Матері» сталінський концтабір символізує тоталітарну систему, то в творі М. Матіос Даруся, на думку самої письменниці, — *«метафора моєї країни»* [4, с. 238].

У творі «Житковські богині» головна героїня Сурменова Терезія, жінка з «великим серцем», наділена від природи незвичайним даром — знахарства, цілительства і віщування. Вона виховує двох дітей — сиріт Дору й Яцька, батько яких зарубав їхню матір, а після

відбування покарання повісився. Доля Сурмени через збіг обставин закінчується трагічно — жінка наприкінці 70-х років минулого століття помирає у психлікарні.

Значна частина сюжету присвячена подіям Другої світової війни: йдеться про те, як фашисти цікавилися магічними практиками боготворення. Згадується відома організація Аненербе («Спадщину предків», або «Німецьке товариство з вивчення давньої германської історії та спадщини предків», яке протягом 1935–1945 років вивчало історію і традиції арійської раси з метою ідеологічного забезпечення доктрини Третього Райху). Пізніше і радянські органи безпеки намагалися схилити Сурмену до співробітництва, проте вона стійко відхиляла такі пропозиції, залишаючись відлюдницею на своєму далекому хуторі Житкова у Білих Карпатах, однак ніколи не відмовляючи знайомим і незнайомим людям допомогти у біді, зцілити їхні душі чи вилікувати фізичні недуги.

Ще одна спільна ознака аналізованих творів — їх ускладнена архітектоніка, що виявляється у переплетенні різних часових площин, доль героїв, голосів оповідачів.

Так, у романі «Матері» взаємодіють дві сюжетні лінії. Студентка Луція Герлянська вже в наш час працює над дипломною роботою про форми й особливості реалізації материнства в екстремальній ситуації. Щоб проілюструвати теоретичний матеріал, вона звертається до методу усної історії і для інтерв'ю обирає Зузану. Павол Ранков майстерно використовує мотив подвоєння, характерний для роману, адже дівчина також чекає на дитину. Вона вирішила зберегти вагітність, незважаючи на протест матері. І саме в далекому селі Залесна Поруб, де мешкає Зузана і Луція, котра вже півроку слухає і записує оповідь старшої жінки, починаються пологи. У цю драматичну колізію втручається син Зузани, який, дізнавшись від матері про її наміри допомогти Луції народити дитину у будинку старої жінки в далекому гірському селі-хуторі, прилітає зі Швеції, як виявляється, дуже вчасно. І хоча факт пологів залишається за межами романного сюжету, його фінал оптимістичний: поява нового життя в нових умовах — це позитивна перспектива для суспільства, як і рішення Алексея повернутися до рідної домівки, щоб бути поруч із матір'ю, яка своє життя самовіддано присвятила дитині.

У романі «Солодка Даруся» композиція також ускладнена, проте її сенс не стільки в переплетенні часових площин, скільки в прихо-

уванні справжніх причин і наслідків вчинків, дій людей, які часто стають жертвами обставин, потрапляючи під колесо жорстокої і нелюдяної системи. Кожна з трьох частин твору — це сповнена трагізму історія, яку сама авторка означила як драму.

Найскладніша побудова серед трьох романів — у творі К. Тучкової «Житковські богині». Письменниця обирає вдалий сюжетний хід — Дора Ідесова, вихованка Сурмени, етнограф за фахом, вирішує написати книгу про знахарок. Довгі роки вона збирає різноманітний матеріал, який своїм корінням сягає аж середньовіччя, але тема дуже дражлива в ідеологічному плані, тому вона не може бути ні оприлюднена, ні до деталей висвітлена. Лише в кінці 80-х — на початку 90-х років ХХ століття, коли в Дори з'являється можливість ознайомитись із справою тітки Сурмени, вона розкриває усі таємниці свого роду, як і факти багаторічного несправедливого переслідування житковських богинь. Відтак у сюжет твору вплетена історія взаємостосунків Сурмени і Магдалки, яка сповнена таємниць, несподіваних і страшних ребусів. Дору найбільше цікавить питання, як життєві стежки Сурмени й Магдалки переплелилися. Тим більше, що з особової справи Йозефіни Магдалової вона дізнається про існування чорної магії, про знахарок з недоброю репутацією: *«Це вже були далеко не ті доброзичливі жіночки, яких вона пам'ятала з дитинства, які допомогли кожному, хто постукав у двері їхніх хат. Це був герць між особистостями, з-поміж яких були й небезпечні, що не цуралися за гроші заподіяти шкоду тому, кого зовсім не знали. І хай їхні діяння були в деяких випадках лише беззмістовною магичною комедією, яка не мучила їхньої совісті, тому що вони відчували, що їхні дії не мають ефекту, або ж їм, навпаки, було відомо про свої надзвичайні здібності, якими вони користувалися для служіння злу, — та все ж їхня рішучість творити зло була жахливою»* [8, с. 275–276]. Так у сюжетну канву твору вплітається тема родового прокляття, яка набуває трагічного завершення: гине остання із представників житковських богинь — Дора Ідесова, так і не опублікувавши книгу, над якою довго й наполегливо працювала.

Аналізовані романи засвідчують кілька характерних тенденцій у сучасному літературному процесі. Перша з них — це зміна стильової парадигми прози. Про це кілька років тому писав український літературознавець Я. Поліщук, який спостеріг, що на зміну постмодернізму приходять новий літературний напрям — автентизм, присутня ознака якого — *«множинність людського поняття правди й неможливість*

знайти єдину об'єктивну рацію. Через те він спирається передусім на біографічний досвід автора або тих типів, які найближчі авторові» [6, с. 13]. Крім того, автентизму притаманні, як зазначає дослідник, такі «найзагальніші характеристики»: одна наративна версія як домінанта (за наявності інших, допоміжних), класичний канон як норма й оптимум, тяжіння до формальної досконалості, культ автентичності, ключове значення документу, реабілітація автодокументу, біографізму, авторитет факту, перипетії, повернення авторові й читачеві таємниці творчості, відхід від стандартів поп-культури [6, с.14]. Ці ознаки помітні у творах В. Шкляра «Чорний Ворон», О. Забужко «Музей покинутих секретів», В. Лиса «Століття Якова», С. Жадана «Ворошиловоград», Л. Костенко «Записки українського самашедшого». Із творів зарубіжної літератури науковець вказує на роман Нобелівської лауреатки 2009 року Герти Мюллер «Гойдалка дихання» (український переклад 2010 року). Цей твір «опертий на конкретний біографічний досвід одного з в'язнів. Однак не лише цей роман, а й уся творчість (особливо есеїстика з вражаючим біографізмом) авторки міцно пов'язана з культурою документу, з автобіографічною підкладкою художнього образу» [6, с. 15]. У цю парадигму органічно вписуються і романи М. Матіос, П. Ранкова, К. Тучкової. Зокрема П. Ранков звернувся до мало відомої сторінки про енкаведистські репресії серед населення визволених Радянською Армією країн Європи. К. Тучкова ж у «Коментарі від авторки» зізналася: *«В основу книги лягли реальні факти з життя житковських жінок, хоча децю й не відповідає дійсності. Шануючи цих жінок і особливо їхні родини, які досі мешкають у Житковій, Старому Грозенкові та Дрімоті, я вирішила скористатися справжніми іменами лише в деяких випадках. Чимало біографічних фактів або епізодів з життя приписані іншим богиням, деякі з них вигадані.*

Документи, використані в книжці, вигадані, хоча впливають з існуючих матеріалів; чимало такого штибу ділових паперів можна знайти в чеських і словацьких архівах» [8, с. 383].

Роман М. Матіос також ґрунтується на історичному відлунні подій Другої світової війни, проте серед аналізованих творів він позбавлений документального начала.

Водночас інша тенденція у сучасному літературному процесі — це трансформація жанрової природи історичного роману, суть якої назагал — у зміні «статусу» історичної події та історичного факту в структурі цього жанрового різновиду. Адже на перший план висуваються

людські долі, їхні зигзаги, трагічні й драматичні повороти, зумовлені і страхітливим часом, і фатальними обставинами, водночас історичні реалії стають для цього хай і дуже промовистим, але тлом. Тобто спостерігається посилення антропологічного виміру історичного жанру, як і актуалізація історії для сьогодення. Ж. Лакан з цього приводу висловився дуже влучно: *«Історія — це не минуле. Історія — минуле лише настільки, наскільки минуле історизовано в теперішньому»* [3, с. 20]. Сучасні романісти свідомі того, що історичний досвід минулого такий травматичний, що без його художнього осмислення неможливе майбутнє. В усіх аналізованих творах причини зламаных доль окремих людей (і поколінь) в одному — антигуманна влада, репресивна машина знищення, тоталітарна ідеологія. Узагальнено про це говорить М. Матіос: *«А сьогодні надійшли такі часи, що колісниця їде — і людини не бачить. Переїде — і не спам'ятаєшся, що вже ні тебе нема, ні совісти твоєї, ні чести. Чоловік один, а колісниця кожного разу друга. Не обми не ані німого, ані сліпого, ані християнина, ані іудея»* [5, с. 106]. У своїй промові 10 жовтня 2008 р. в театрі ім. І. Франка, де йшла вистава «Солодкої Дарусі» у виконанні артистів Чернівецького академічного музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської, Марія Матіос сказала, що вона *«намагалася створити гімн людині на тлі історичної трагедії»* [4, с. 274]. *«Знання своєї історії — це своєрідне очищення: коли людина дізнається про історію свого роду, вона ніби звільняється від того негативу, який міг бути в минулому»*, — заявила К. Тучкова на презентації «Житковських богинь» у Львові [9]. Промовистим є і міркування П. Ранкова у його передмові до українського видання роману «Матері»: *«Я прозаїк, а не історик, тому мені лишається тільки сподіватися, що книзі вдасться зацікавити читача не енциклопедичними знаннями автора (до того ж неіснуючими), а тим, що для прозового твору найважливіше — сюжетом (в основі якого, до речі, лежать різні долі реальних людей)»* [7, с. 4]. Водночас реалістичне змалювання життя лісозаготівельного табору ГУЛАГу переконує читача у тому, що автор ретельно опрацював літературу на цю тему, знайомий із творами О. Солженіцина, спогадами в'язнів, архівними матеріалами.

В аналізованих романах простежується ретельність авторів в освоєнні історичних фактів. Крім української письменниці, словацький і чеський прозаїки підкреслюють роль документу в їхніх романних сюжетах. Зокрема К. Тучкова в коментарі до книги наводить чималий список джерел, використаних нею. Тут і архівні справи, і численні

публікації у пресі, і протоколи, і спогади старожилів, і книги І. Їлика «Житковські богині» та «Житковська магія». Водночас листи, протоколи, звіти, якими рясніють сторінки роману, — вигадані.

Проте всі три романи об'єднує те, що особа виступає як «документ». Ідеться не про переможні реляції з фронтів, а про травматичний досвід окремої людини, про її моральні цінності й імперативи, про боротьбу добра і зла, про смиренність і страх, про материнську долю як найвищий подвиг, про безглуздість і абсурдність створених самою ж людиною ситуацій та обставин.

Тенденція до олюднення історії і відповідно розширення меж історичного роману, переформатування його жанрової сутності уже помічена критиками, зокрема українськими. Скажімо, Н. Герасименко в оглядовій статті «Сучасний історичний роман: жіночий ракурс» слушно зауважує: *«Історичний жанр сьогодні переживає своєрідне відродження. Причиною цього є його здатність відчувати зміни, які постійно відбуваються у соціумі. Запровадження новацій додає історичній прозі нових властивостей, а це, своєю чергою, інтенсивно формує елементи жанрової структури»* [2, с. 8]. Відтак, розділяючи думку М. Слабошпицького, до цього жанру дослідниця зараховує історико-сучасний роман, культурно-історичний, роман-притчу, пригодницький та детективний романи на історичному матеріалі, а також «модним трендом» історичного жанру в сучасній українській літературі вона вважає сімейну сагу [2, с. 8]. Водночас не можна не згадати у зв'язку із порушеною проблемою міркування Т. Бовсунівської про жанрові модифікації сучасного роману, зокрема її визначення жанру як *«сукупності плинних властивостей тексту, наявних пам'яттю про традицію, перетворених автором, урізноманітнених у модифікаціях та трансформаціях, що зросли на спільному жанровому патерні, який проглядає за всіма компонентами структури»* [1, с. 357]. Отож, на думку дослідниці, у сучасних жанрах плинні ознаки домінують над усталеними. Таким чином, і конкретні тексти, і нові теоретичні підходи стають міцною платформою для генологічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману / Т. В. Бовсунівська. — Харків: Діса-плюс, 2015. — 368 с.
2. Герасименко Н. Сучасний історичний роман: жіночий ракурс / Ніна Герасименко // Літературна Україна. — 2016. — 20 жовтня. — С. 8–9.

3. Лакан Ж. Семинары. Кн.1: Работы Фрейда по технике психоанализа / Ж. Лакан. — М.: Гнозис : Логос, 1998. — 432 с.
4. Матиос М. Вирвані сторінки з автобіографії / Марія Матиос. — Львів: ЛА «Піраміда», 2010. — 366 с.
5. Матиос М. Солодка Даруся / Марія Матиос. — Львів: ЛА «Піраміда», 2004. — 176 с.
6. Поліщук Я. Автентизм (спроба дефініції художнього напрямку ХХІ століття) / Ярослав Поліщук // Філологічні семінари. — Вип. 15: Художні стилі, течії напрямки: історико-теоретичний аспект. — К.: Логос, 2011. — С. 11–17.
7. Ранков П. Матері: роман / Павол Ранков; переклад зі словацької Тетяни Окопної. — К.: Комора, 2016. — 288 с.
8. Тучкова К. Житковські богині / Катержина Тучкова; пер. із чеської Г. Величко. — К.: Комора, 2014. — 392 с.
9. Тучкова К. Прийде час, коли українці повернуться до свого минулого і зрозуміють його важливість [Електронний ресурс]. — Режим доступу: umoloda.kiev.ua/number/2530/164/89495

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ИСТОРИИ В НОВЕЙШЕМ РОМАНЕ: СЛОВАЦКИЙ, УКРАИНСКИЙ, ЧЕШСКИЙ ВАРИАНТЫ

Нина Бернадская, д-р филол. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка

В статье рассмотрены специфические черты новейшего исторического романа, его жанровые модификации в аспекте художественного моделирования событий Второй мировой войны, ее травматического опыта, актуализации для современности. Объект исследования — произведения П. Ранкова, М. Матиос, К. Тучковой.

Ключевые слова: человек, история, современность, новейший исторический роман и его модификации.

ARTISTIC INTERPRETATION OF HISTORY IN THE NEWEST NOVEL: SLOVAK, UKRAINIAN, CZECH VARIANTS

Nina Bernadka, Doctor of Philology, professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

nbernadka@gmail.com

The article depicts the features in the reconstruction of past events in the newest novel — Slovak, Ukrainian, Czech. The article reveals their common features: an appeal to the dramatic pages of the Second World War, women's fate in extreme conditions, the artistic reflection of moral lessons of the past for our time. Slovak writer P. Rankov in his novel «Mothers» updates the events of the postwar period in the light of the illegally repressed woman fate who in inhuman conditions logging camp gives birth to a child. Ukrainian

writer M. Matios in her novel «Solodka Darusia» also reflects the post war period, but the dramatic fate of the characters associated with the trauma of the past when the mountain village changed the government, and among them was the most brutal Stalinist totalitarian system. Czech author K. Tuchkova in the centre of the narrative (novel «Zhytkovski bogyni») marked the history of women in the White Carpathians, engaged in quackery. They were persecuted by Nazi invaders and Soviet punitive agencies.

In each of the analyzed works complex and problematic thematic layers ontological content are originally implemented, but they are united by a complex compositional structure. This combination and interaction of different time planes accentuation on storylines dedicated today since we believe that without understanding the lessons of moral and human tragedies of the past we can not move forward.

Thus the article observes two trends in modern European literature. The first of these is increased beginning in documentary storytelling, use of archival materials, memoirs. This indicates a departure from postmodernism.

The second trend is the expansion of the boundaries in the historical novel, which is an important event-history background, but the focus of the author is on the destiny of man, his psychology, the choice between good and evil, between humility and fear. This process modification demonstrates the historical novel of XXI century in European literature that takes an anthropological dimension.

Key words: people, the history, the present, historical novel.

REFERENCES

1. Bovsunivska, T. (2015), Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu, Disa-plyus, Kharkiv, Ukraine.
2. Herasymenko, N. (2016), Suchasnyi istorychnyi roman, Literaturna Ukraina, no 40, pp.8–9, Ukraine.
3. Lakan, Zh. (1998), Seminary. Kn.: Raboty Freida po tehnikе psihoanaliza, Gnozis / Logoc, Russian.
4. Matios, M. (2010), Vyrvani storinky z avtobiografii, Piramida, Lviv, Ukraine.
5. Matios, M. (2004), Solodka Darusia, Piramida, Lviv, Ukraine.
6. Polishhuk, Ia. (2011), Avtentyzm (sproba definitsii khudozhnogo napriamu XXI stolittia, Filologichni seminary, no 15, pp.11–17, Ukraine.
7. Rankov, P. (2016), Materi: roman, Translated by T. Okopna, Komora, Kyiv, Ukraine.
8. Tuchkova, K. (2014), Zhytkovski bogyni, Translated by G. Velychko, Komora, Kyiv, Ukraine.
9. Tuchkova, K. Pryide chas, koly ukraintsi povernutsia do svogo mynulogo I zrozumiiut iogo vazhlyvist, available at: umoloda.kiev.ua / number /2530 /164 / 89495

Стаття надійшла до редакції 17 лютого 2017 р.